

גילוי דעת

כתב עת רב-תחומי
לחינוך, חברה ותרבות

גיליון 19 | חורף תשפ"ב – 2022

הוצאת
הקיבוץ המאוחד

המכון לחינוך מתקדם
מכללת סמינר הקיבוצים

עורך ראשי: פרופ' נמרוד אלוני
עורך בפועל: ד"ר מעין מזור
עורכת מדעית: ד"ר עתליה שרגאי
עריכת לשון: רעות יששכר-טרקטמן
מזכירת המערכת: יעל אוחיון

ועדה מייעצת: ד"ר אסתי אדיבי-שושן, פרופ' סמדר דוניצה-שמידט, פרופ' יהודית וינברגר,
פרופ' שי פרוגל

חברי מועצת המערכת (על פי סדר הא"ב): פרופ' דן אבנון, ד"ר איימן אגבאריה, פרופ' חיים
אדלר, פרופ' יאיר אורון, פרופ' ניב אחיטוב, פרופ' יאירה אמית, פרופ' אבנר בן עמוס, ד"ר
אוה ברגר, פרופ' מירי ברוך, פרופ' דפנה גולן, פרופ' יוסי דהאן, פרופ' עמוס דרייפוס, פרופ'
חגית הלפרין, פרופ' רות זוזובסקי, פרופ' יוסי יונה, פרופ' ציפי ליבמן, פרופ' אייל נווה, פרופ'
פניה עוז-זלצברגר, פרופ' פייסל עזאיוזה, פרופ' משה צוקרמן, פרופ' יצחק קשתי, פרופ' אריאל
רובינשטיין, פרופ' עוזי שביט

ISSN 2224-5936

© כל הזכויות שמורות למכללת סמינר הקיבוצים
נדפס בישראל
חורף תשפ"ב – 2022

עריכת התקצירים באנגלית: טובה שני
עיצוב העטיפה: ורד רייך-צוקר
עימוד: אירית נחום
הדפסה: דפוס חן (משה) בע"מ
הפצה: הוצאת הקיבוץ המאוחד

רכישת גיליון או מנוי

להזמנת גיליון מודפס של גילוי דעת במחיר 70 ש"ח
או שני גיליונות/מנוי במחיר מוזל של 100 ש"ח,
שלחו בקשה למערכת גילוי דעת בכתובת:
Gilui.Daat@smkb.ac.il

משלוח מאמרים

כותבים וכותבות מוזמנים לשלוח למערכת גילוי דעת מאמרים ומסות על פי ההנחיות להגשה
המפורטות באתר סמינר הקיבוצים, בכתובת:
www.smkb.ac.il/gilui-daat/submission-guidelines

לפרטים נוספים אנא צרו עמנו קשר בדוא"ל: Gilui.Daat@smkb.ac.il
או בטלפון: 03-6901224

תוכן העניינים

5	המשתתפים בגיליון
7	דבר העורכים
	מאמרים
	אירית לוי-פלדמן וציפי ליבמן
13	ממדירה פוזיטיביסטית להערכה קונסטרוקטיביסטית: האומץ לבצע שינוי
	אדם הישראלי
	השכלה גבוהה במשפחות של צעירים ערבים ודרוזים בישראל:
41	ממוביליות חברתית למימוש עצמי
	שלומית אהרוני ליר
	המסע למגדור מחדש של שם הוועדה לזכויות הילד כמראה ליחסי
73	חברה אזרחית וממשל בישראל
	ביקורת ספרים
	שי פרוגל
93	הכמיהה לתהום או הכמיהה לאל
	שרון מיכאלי-רמון
99	שינוי החינוך דרך חיבור מחדש ללמידה מבוססת מקום
iii	תקצירים באנגלית

המשתתפים בגיליון

ד"ר שלומית אהרוני ליר היא בתר דוקטורנטית באוניברסיטת בר אילן החוקרת מגדר, תרבות ומדיה. מחקרה עוסק באופן שבו קבוצות חברתיות מוחלשות מיוצגות בתרבות, במרחב הציבורי ובמרחב הדיגיטלי, בישראל ובעולם. מחקרה של ד"ר אהרוני ליר פורסמו בכתבי עת בין-לאומיים בתחומי התקשורת, התרבות והמגדר. נוסף לפעילותה האקדמית, ד"ר אהרוני ליר היא פעילה פמיניסטית ויוצרת רבת-תחומית. בין ספריה שראו אור לאחרונה, "לפרוש כנף" ו"הגדת פה סח פמיניסטית".

ד"ר אדם הישראלי הוא ראש המחלקה לחינוך יסודי וראש החוג לחינוך בפקולטה לחינוך במכללת סמינר הקיבוצים וכן מרצה בבית הספר לחינוך באוניברסיטת תל אביב. מחקריו בסוציולוגיה של החינוך והמשפחה עוסקים בנושאים דוגמת יחסם של הורים ומשפחות לחינוך, לימודים והשכלה בקבוצות חברתיות מגוונות, אי-שוויון בחינוך, תהליכי שינוי פרדגטיים וחינוך בלתי פורמלי.

ד"ר אירית לוי-פלדמן היא דיקנית הפקולטה לחינוך במכללת סמינר הקיבוצים. שימשה כראש רשות המחקר וההערכה וכן כראש התוכנית לתואר שני "הערכה בחינוך". מחקרה עוסקים בהכשרת מורים למאה העשרים ואחת בכלל ובהערכה בחינוך בפרט, והיא חברה בארגונים מקצועיים ובפורומים מחקרניים הקשורים לנושאים אלו. פרסומיה כוללים מאמרים עיוניים תיאורטיים ואמפיריים, חלקם הגדול הוצג בכנסים בישראל ובעולם.

פרופ' ציפי ליבמן היא נשיאת מכללת סמינר הקיבוצים. תחומי מחקרה העיקריים כוללים הערכה בחינוך ומדיניות חינוכית. פרופ' ליבמן כתבה והשתתפה בכתיבה של מגוון פרסומים בתחומים אלו בעברית ובאנגלית וכן נשאה הרצאות רבות בנושא. ספרה האחרון "ללמוד, להבין, לדעת: מסע בנתיבי ההוראה הקונסטרוקטיביסטית" יצא בשנת 2015 בהוצאת הקיבוץ המאוחד והוצאת מכון מופ"ת. בעבר הייתה פרופ' ליבמן חברה במועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) כמזכירת להכשרת אנשי חינוך ולנושאים הקשורים למדיניות ואיכות בהשכלה הגבוהה.

שרון מיכאלי-רמון היא אשת חינוך ולמידה, מנהלת "כולנא יחד" – בית ספר יסודי הומניסטי ערבי-עברי ביפו. בין תחומי העניין והפיתוח המרכזיים שלה – תנועה ולמידה, חוסן והתפתחות, אוריינות וחשיבה ולמידה מבוססת מקום. רמון היא בעלת הבלוג והפורדקאסט "חינוך גמיש" שעוסקים בהכנסת המציאות לכותלי הלמידה והכיתה.

פרופ' שי פרוגל הוא מרצה לפילוסופיה במכללת סמינר הקיבוצים ובאוניברסיטת תל אביב, ועמית בין-תחומי במכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו. ספריו בעברית: רטוריקה, אתיקה: שפינוזה וניטשה, פטפוטים פילוסופיים, חינוך לאמנות: אסתטיקה ואתיקה (עורך, יחד עם דורית ברחנא-לורנר).

דבר העורכים

הטקסטים המגוונים – מאמרים מחקריים, ביקורות ספרים ומסה – בגיליון 19 של גילוי דעת עוסקים בפרקטיקה ותיאוריה בחינוך, ביצירת זהות בקרב סטודנטים מהמגזר הערבי והדרוזי, בהגות פילוסופית צרפתית ובמאבקים ישראלים להגברת השוויון המגדרי. יחד הם יוצרים מעין קליידוסקופ של נושאים הנמצאים על הרדאר המחשבותי והמקצועי של אנשי חינוך ושל פעילים חברתיים בישראל.

במאמר הפותח יוצאות המחברות, אירית לוי-פלדמן וציפי ליבמן, בקריאה חד-משמעית ליצירת שינוי ברכיב ההערכה במערכת החינוך בישראל, באופן שישקף את המעבר המתרחש במערכת החינוך ממתודות פוזיטיביסטיות לקונסטרוקטיביסטיות. הכותבות עומדות על התהליך שבמסגרתו הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית – המבוססת על למידה אקטיבית של הלומדים, כזו המביאה בחשבון את הרקע התרבותי של כל תלמיד ותלמידה ואת העבודה התהליכית – תופסת בשנים האחרונות מקום של בכורה בהוראה ובלמידה הן בבתי הספר הן במוסדות להכשרת מורים; ואולם עם זאת – טוענות הכותבות – בתחום ההערכה המערכת קופאת על שמריה ונאחזת בפרקטיקות הערכה פוזיטיביסטיות המקדשות את הציון המספרי על פני תהליך הלמידה. הדבר, לטענתן, נובע ממדיניות ניאולברלית המעבירה למיקור חוץ את מנגנוני ההערכה ומקדשת את השורה התחתונה והנתונים הסטטיסטיים. תוך מתן דוגמאות מישראל ומהעולם, לוי-פלדמן וליבמן מתארות דרכי הערכה ההולמות תפיסות קונסטרוקטיביסטיות בחינוך, ובחלקו האחרון – והמניפסטי באופיו – של מאמרן הן קוראות לאימוץ המיידני והנרחב, משום שלטענתן הפער בין השפעתה של הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית על היבטים מעשיים של ההוראה ושל הלמידה, לבין השפעתה המוגבלת יחסית על ההערכה מבטל את ההישגים שנעשים בתחום ההוראה והלמידה ופוגע בצורה חמורה במערכת החינוך.

מקריאה לשינוי במערכת החינוך עצמה עובר המאמר השני לבחינה של השינויים המתרחשים ביחס להשכלה הגבוהה, לפחות בקרב מגזר מסוים של סטודנטים. באמצעות ראיונות עומק עם כעשרים סטודנטים מהמגזר הערבי והדרוזי, רובם בני הדור הראשון להשכלה גבוהה, אדם הישראלי בוחן את הטרנספורמציה שעברה תפיסת ההשכלה הגבוהה מאמצעי למוביליות חברתית לכלי למימוש עצמי. מתוך

ההקשר של קבוצת מיעוט לאומי, העוברת תהליכי שינוי מואצים, בוחן הישראלי את הדינמיקות המשפחתיות ואת דפוסי הפעולה של המשפחות ביחס ללימודים ולהשכלה של בני הדור הצעיר. מתוך הראיונות, המצוטטים בהרחבה במאמר, עולה כי ההורים רואים בהשכלה אמצעי מסורתי בטוח למוביליות חברתית שתאפשר יציבות תעסוקתית וכלכלית ולכן מעודדים את ילדיהם ללמוד מקצועות חופשיים דוגמת רפואה ועריכת דין. מנגד הצעירים רואים באקדמיה זירה למימוש עצמי ולהעצמה אישית, ומבטאים את המרד שלהם באמצעות בחירה במקצועות "לא מעשיים" דוגמת אומנויות ומתמטיקה. הישראלי עומד על ההיבטים המגדריים של תופעה זו וקושר את המקרים הפרטיים גם לתופעה רחבה יותר של יצירת מעמד בינוני ערבי ודרוזי חדש, אשר שואף להשתלב במרחב האקדמי ולאמץ תפיסות עולם וסגנון חיים מערבי מודרני – אולם אינו מתנתק בהכרח מהמשפחה, המתפקדת עדיין כאתר של ביטחון ותיווך. בסיום המאמר מעגן הישראלי בקצרה את הממצאים ביחס להשפעת משבר הקורונה על סטודנטים ערבים ודרוזים בישראל. המסה המתפרסמת בגיליון מתעדת את המסע ל"הוספת ילדה לוועדה", קמפיין ציבורי בן חמש שנים – שנכון לכתיבת שורות אלו עדיין לא נשא פרי – לשינוי שם "הוועדה לזכויות הילד" בכנסת ל"וועדה לזכויות הילד והילדה". מתוך הכרה בחשיבותה של השפה בהבנייתם של יחסי כוח, תפישות ופרקטיקות מגדריות – וכן ביכולתה לשנות אותם – ביקשו שלומית אהרוני ליר ועמיתיה בשנת 2016 לממש מטרה שנראתה במבט ראשון צנועה – לשנות את שם הוועדה לזכויות הילד בכנסת כך ששמה ישקף גם את הניסיון החברתי השונה ואת הייחודיות שיש בהגנה על זכויותיהן של ילדות. אהרוני ליר מתארת מסע אוטואתנוגרפי משעשע לפרקים, מעורר הזדהות ומכעיס, ומעגנת אותו בשתי תופעות חברתיות משמעותיות בישראל של השנים האחרונות: מרכזיותן של הרשתות החברתיות כערוץ המוביל לתקשורת בין אנשים, והמעבר של שפה א-מגדרית או שפה המבטאת שוויון מגדרי מהשוליים אל המרכז. בנוגע לרשתות החברתיות אהרוני ליר מראה, תוך שימוש בציטוטים אותנטיים, כיצד נבחרי הציבור מחליפים את הקשר הרשמי עם הציבור בערוצי תקשורת לא רשמיים ברשתות החברתיות, מפייסבוק ועד ווטסאפ, המאפשרים להם מחד גיסא להפגין נגישות ולזכות בפופולריות, אך מאידך גיסא להימנע מאחריות להצהרותיהם. בנוגע לשימוש בשפה, המסה של אהרוני ליר מוכיחה כי אף שנראה ששפה המבטאת שוויון מגדרי כובשת חלקים רבים בציבוריות הישראלית וזוכה לגיטימיות רבה, הרי גופים רשמיים ומוסדות דוגמת ועדות הכנסת עדיין חסומים

בפניה. ניתן לראות בכך היבט נוסף של הפער בין הרשמי ללא רשמי בחיים הציבוריים בישראל.

ביקורת הספרים הראשונה המתפרסמת בגיליון זה עוסקת בספרה של בטי רויטמן, **הכמיהה לתהום: התשוקה למוות בהגות הצרפתית של המאה ה-20** (רסלינג, 2020). הספר מנתח את יחסם למוות – המגיע עד לכדי תשוקה בחלק מהמקרים – של שורת פילוסופים צרפתיים: אלכסנדר קוז'ב, ז'אק דרידה, מוריס בלאנשו, ז'אק לאקאן ובעיקר ז'ורז' בטאיי, שאליהם הכותבת חוזרת שוב ושוב ודרכו היא קוראת חלק מהפילוסופים האחרים. **שי פרוגל**, שקרא את הספר, מצא כי הציור המופיע בסופו, "ואף על פי כן יש לחיות" (שם, 170), מזכיר את הציור שמסיים את ספרו של פילוסוף צרפתי אחר, אלבר קאמי, "עלינו לתאר לעצמנו את סיזיפוס מאושר" (קאמי, **המיתוס של סיזיפוס**, 1990, 126). השוואה זו מדגישה, לדבריו, את האופי ההומניסטי של ספרה של רויטמן, שבדומה לספרו של קאמי, מבקש לשכנע אותנו עד כמה אומלל מצבו הקיומי של האדם המודרני (ובספרה של רויטמן גם הפוסטמודרני) רק כדי לקרוא לנו לראות את היופי שבמצב האנושי. וכך, טוען פרוגל, דווקא ספר שכותרתו **הכמיהה לתהום**, מסתיים בכמיהה לחיים, שרותמת אליה אף את התשוקה למוות. פרוגל אינו מסכים עם כל טענותיה של רויטמן, אולם בסיכום הביקורת שלו הוא אומר כי בין שהקוראים יבחרו בחיים ובין שבמוות, קריאת הספר של רויטמן תזמן להם חוויה פילוסופית-פואטית והיכרות מעניינת ומעוררת מחשבה עם ההגות הצרפתית במאה העשרים.

שרון רמון מבקרת את הספר **שבילים לחינוך מבוסס מקום** (עורכת דפנה גרנית דגני, מכון מופ"ת, 2021). הספר מאגד התייחסויות שונות לחינוך ולהוראה מבוססי מקום, מתודות חינוכיות התופסות מקום הולך וגדל במכללות להוראת מורים ובבתי הספר, תוך התייחסות לשדה סמנטי נוסף – החינוך הדמוקרטי והאקטיביסטי. הספר בנוי כטיול בין קורסים במסלול "שבילים" של מכללת קיי בבאר שבע, והוא מחולק לשלושה שערים. השער הראשון והשני של הספר מדגישים את הצורך בחינוך מבוסס מקום במציאות בת זמננו, שמתוארת כמערכת יסודות, מבוססת גלובליזציה ומוחקת באופנים שונים את המשמעות של המקומי. נוכח גישה זו כותבי הספר מבטאים את התפישה כי "זיקה למקום הפיסי מעניקה משמעות ייחודית לזהותו של הפרט" (שם, עמ' 27). עמדה זו מצויה כבר אצל דיואי, שמצא כי המקום חשוב ללומד "בתפיסת הלמידה כמהות החיים, ותפקיד המקום" (שם, עמ' 49) וממקום זה, כותבת רמון, מובילי "שבילים" מציעים לנו שינוי בפדגוגיה

הרגילה, שאליה הם מתייחסים כפדגוגיה של סבילות. לדבריה, הספר, הפונה אל אנשי חינוך פורמלי ובלתי פורמלי, ממחיש מגוון עשיר של אופני עבודה, חשיבה, התנסויות ופרוייקטים שמפצירים בקורא לנסות, ליצור, להעז, לנוע ולשנות את שדה החינוך הישראלי בהקשרו החברתי והתרבותי.

פרופ' נמרוד אלוני, עורך ראשי
ד"ר מעין מזור, עורך בפועל
ד"ר עתליה שרגאי, עורכת מדעית